

Date: 25th January-2026

FANLARARO INTEGRATSIYA TUSHUNCHASI VA UNING PEDAGOGIK MOHIYATI

Mamajanov Shoxruxbek A'zamjon O'g'li

Osiyo Xalqaro Universiteti magistr

Annotatsiya: Mazkur maqolada oliy ta'lim tizimida fanlararo integratsiya tushunchasining nazariy-pedagogik mohiyati va uning ta'lim jarayonidagi o'rni ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Fanlararo integratsiyaning shakllanishi jamiyat taraqqiyoti, fan va texnika rivoji hamda zamonaviy ta'lim talablaridan kelib chiqib yoritilgan. Integratsiyaning ta'lim mazmunini tizimli va yaxlit holda tashkil etishdagi ahamiyati, bilimlarning fragmentar o'zlashtirilishini bartaraf etishdagi roli asoslab berilgan.

Maqolada fanlararo integratsiyaning pedagogik mohiyati ta'lim jarayonining yaxlitligini ta'minlash, bilimlarning ongli va barqaror o'zlashtirilishiga erishish hamda shaxsning intellektual va kasbiy rivojini qo'llab-quvvatlash nuqtai nazaridan ochib beriladi. V.S. Lednev, N.B. Lavrentyev, I.Ya. Lerner, L.V. Zankov, A.V. Xutorskoy kabi pedagog olimlarning ilmiy qarashlari asosida fanlararo integratsiyaning didaktik va kompetensiyaviy yondashuvlar bilan bog'liqligi tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: fanlararo integratsiya, oliy ta'lim, ta'lim mazmuni, pedagogik integratsiya, didaktik yondashuv, kompetensiyaviy yondashuv, ilmiy dunyoqarash, tizimli fikrlash, nazariya va amaliyot birligi, kasbiy kompetensiya

Integratsiya tushunchasi ilmiy adabiyotlarda ko'plab fan sohalarida qo'llanilib, uning mazmuni jamiyat taraqqiyoti, fan va texnika rivojlanish darajasi hamda ta'lim oldiga qo'yilayotgan yangi talablar bilan chambarchas bog'liq holda talqin etiladi. Lotincha "integratio" so'zidan kelib chiqqan ushbu atama "birlashtirish", "to'ldirish", "yaxlit holga keltirish" ma'nolarini anglatib, dastlab falsafa va tabiiy fanlarda turli elementlarning o'zaro bog'lanishi va yagona tizimga birlashuvi jarayonini ifodalash uchun qo'llanilgan. Keyinchalik ushbu tushuncha pedagogika faniga ham kirib kelib, ta'lim mazmunini tashkil etishning muhim ilmiy-uslubiy tamoyillaridan biri sifatida qarala boshlandi.

Pedagogika fanida integratsiya ta'lim mazmunini alohida, bir-biridan uzilgan fanlar majmui sifatida emas, balki o'zaro uzviy bog'langan, mantiqan izchil va yaxlit tizim sifatida tashkil etish zaruratidan kelib chiqqan. Bunday yondashuv bilimlarning fragmentar o'zlashtirilishini bartaraf etib, talabalarda borliq haqidagi yaxlit ilmiy tasavvurni shakllantirishga xizmat qiladi. Integratsiya ta'lim jarayonida o'quv fanlari o'rtasidagi umumiy tushunchalar, qonuniyatlar va metodlarni aniqlash orqali bilimlarni tizimlashtirish imkonini beradi.

Pedagog olim V.S. Lednev integratsiyani ta'lim mazmunining rivojlanish qonuniyati sifatida baholab, uni fanlararo chegaralarning yaqinlashuvi hamda umumiy ilmiy tushunchalar asosida o'quv materialining mantiqiy tizimga solinishi jarayoni sifatida

Date: 25th January-2026

ta'riflaydi²⁴. Uning fikricha, integratsiya ta'lim mazmunining ilmiylik darajasini oshiradi, chunki u bilimlarning ichki bog'liqligini ochib beradi va fanlar o'rtasidagi sun'iy to'siqlarni kamaytiradi. Lednev integratsiyani ta'lim mazmunini rivojlantirishning muhim omili sifatida ko'rib, u orqali talabalarda tizimli fikrlash shakllanishini asoslab beradi.

N.B. Lavrentyev fanlararo integratsiyani pedagogik jarayonning alohida va murakkab turi sifatida talqin qiladi. Unga ko'ra, fanlararo integratsiya o'quv fanlari mazmuni, o'qitish metodlari, shakllari va vositalarining o'zaro uyg'unlashuvi orqali ta'lim jarayonining yaxlitligini ta'minlashga qaratilgan. Lavrentyev integratsiyaning muhim jihati sifatida ta'lim jarayonini optimallashtirish, ya'ni ortiqcha takrorlanishlarni bartaraf etish, o'quv vaqtini samarali taqsimlash va bilimlarni chuqurroq o'zlashtirish imkoniyatlarini kengaytirishni ko'rsatadi. Uning fikricha, fanlararo integratsiya talabaning bilish faoliyatini faollashtiradi va bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog'lashga yordam beradi²⁵.

Zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda fanlararo integratsiya ta'lim sifatini oshirishning muhim omili sifatida keng e'tirof etilmoqda. Xususan, O'zbekistonlik pedagog olimlar tomonidan olib borilgan ilmiy izlanishlarda integratsiyalashgan ta'lim talabalarda ilmiy dunyoqarashni shakllantirish, nazariy bilimlarni real hayot va kasbiy faoliyat bilan uyg'unlashtirishda samarali vosita ekanligi ta'kidlanadi. Sh.Q. Sharipov fanlararo integratsiyani talabalarning intellektual rivojlanishini ta'minlovchi, ularni kompleks fikrlashga yo'naltiruvchi pedagogik yondashuv sifatida baholaydi. Uning fikricha, integratsiya zamonaviy oliy ta'limning ajralmas tarkibiy qismi bo'lib, u ta'lim mazmunini boyitish, bilimlarning amaliy ahamiyatini oshirish va bo'lajak mutaxassislarining kasbiy tayyorgarlik darajasini yuksaltirishga xizmat qiladi.

Shu jihatdan fanlararo integratsiya nafaqat ta'lim mazmunini tashkil etish usuli, balki oliy ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishga qaratilgan muhim pedagogik konsepsiya sifatida namoyon bo'ladi. Integratsiyalashgan yondashuv ta'lim jarayonida fanlar o'rtasidagi mantiqiy bog'liqlikni kuchaytirib, talabalarda bilimlarni tizimli va ongli o'zlashtirishga bo'lgan ehtiyojni shakllantiradi.

Fanlararo integratsiyaning pedagogik mohiyati, avvalo, ta'lim jarayonining yaxlitligini ta'minlash, bilimlarning tizimli va ongli o'zlashtirilishiga erishish hamda shaxsning intellektual va kasbiy rivojini qo'llab-quvvatlash bilan belgilanadi. Integratsiyalashgan ta'lim sharoitida o'quv jarayoni alohida fanlar majmui sifatida emas, balki o'zaro uzviy bog'langan tushunchalar, qonuniyatlar va faoliyat usullari tizimi sifatida tashkil etiladi. Bunday yondashuv talabalarning o'rganilayotgan hodisalar mohiyatini chuqurroq anglashiga, bilimlar o'rtasidagi mantiqiy bog'liqlikni tushunishiga va ularni amaliy faoliyatda ongli qo'llashiga imkon yaratadi.

Pedagog olim I.Ya. Lerner fanlararo integratsiyaning mohiyatini bilimlarning mazmuniy birligi va o'quv faoliyati usullarining uyg'unlashuvi bilan izohlaydi. Unga ko'ra, integratsiya ta'lim jarayonida talabaning bilish faoliyatini faollashtiruvchi omil

²⁴ Леднев, Владимир Семёнович. Содержание образования: сущность, структура, перспективы. Москва, Педагогика, 1989. С. 63–71.

²⁵ Лаврентьев, Николай Борисович. Интеграция знаний в учебном процессе. Москва, Педагогическое общество России, 1998. С. 28–35.

Date: 25th January-2026

sifatida namoyon bo'ldi, chunki bilimlar tayyor shaklda berilmaydi, balki muammoli vaziyatlar orqali tahlil va sintez jarayonida egallanadi. Lernerining ta'kidlashicha, fanlararo integratsiya talabalarda bilimlarni umumlashtirish, solishtirish va mustaqil xulosa chiqarish ko'nikmalarini shakllantiradi, bu esa ta'lim jarayonining rivojlantiruvchi xarakterini kuchaytiradi²⁶.

Fanlararo integratsiya shaxsga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyasi bilan ham bevosita bog'liqdir. L.V. Zankov tomonidan ishlab chiqilgan rivojlantiruvchi ta'lim g'oyalariga ko'ra, bilimlarni turli fanlar kesimida uyg'unlashtirish shaxsning intellektual rivojlanishini jadallashtiradi. Zankov fanlararo integratsiyani talabaning fikrlash doirasini kengaytiruvchi, uning ijodiy salohiyatini rivojlantiruvchi pedagogik vosita sifatida baholaydi. Shu nuqtai nazardan integratsiyalashgan ta'lim talabalarning ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini, muammoli vaziyatlarni mustaqil hal etish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi²⁷.

Zamonaviy ta'lim nazariyasida fanlararo integratsiya kompetensiyaviy yondashuvning muhim tarkibiy qismi sifatida qaraladi. Kompetensiyaviy yondashuvga ko'ra, ta'lim jarayoni faqat bilim berish bilan cheklanmasdan, balki kasbiy faoliyatda zarur bo'lgan ko'nikma va malakalarni shakllantirishga yo'naltirishi lozim. Real hayot va kasbiy faoliyatda yuzaga keladigan muammolar, odatda, bir fan doirasida hal etilmaydi, balki turli sohalar bilimlarini integratsiyalashni talab qiladi. Shu sababli fanlararo integratsiya bo'lajak mutaxassislarni kompleks fikrlashga, vaziyatni har tomonlama tahlil qilishga va samarali qarorlar qabul qilishga tayyorlaydi.

Oliy ta'lim tizimida fanlararo integratsiya ta'lim mazmunini modernizatsiya qilish, uni zamonaviy ijtimoiy-iqtisodiy va ilmiy-texnik rivojlanish talablariga moslashtirish hamda ta'lim sifatini oshirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Integratsiyalashgan yondashuv o'quv fanlari o'rtasidagi mantiqiy bog'liqlikni ta'minlash orqali bilimlarni yaxlit tizim sifatida o'zlashtirish imkonini yaratadi. Natijada ta'lim jarayonida bilimlar alohida, bir-biridan uzilgan ma'lumotlar majmui sifatida emas, balki o'zaro bog'langan ilmiy tushunchalar va qonuniyatlar tizimi sifatida shakllanadi. Bu holat talabalarda ilmiy tafakkurning rivojlanishiga, borliqni kompleks anglashga va tizimli fikrlash qobiliyatining shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Pedagog olim A.V. Xutorskoy fanlararo integratsiyani ta'lim mazmunini kompetensiyaviy asosda tashkil etishning muhim mexanizmi sifatida baholab, integratsiyalashgan ta'lim jarayoni orqali talabalarda universal o'quv faoliyati usullarining shakllanishini alohida ta'kidlaydi²⁸. Uning fikricha, fanlararo integratsiya talabalarning mustaqil ta'lim olishga bo'lgan ehtiyojini kuchaytiradi, o'z-o'zini rivojlantirish va o'z bilimlarini doimiy ravishda yangilab borish ko'nikmalarini shakllantiradi. Bu esa zamonaviy oliy ta'limning asosiy vazifalaridan biri bo'lgan uzluksiz ta'lim tamoyilini amalga oshirishga xizmat qiladi.

²⁶ Лернер, Исаак Яковлевич. Дидактические основы методов обучения. Москва, Педагогика, 1981. С. 90–97.

²⁷ Занков, Леонид Владимирович. Обучение и развитие. Москва, Педагогика, 1975. С. 38–44.

²⁸ Хуторской, Андрей Викторович. Компетентностный подход в образовании. Москва, Эйдос, 2003. С. 112–119.

Date: 25th January-2026

Fanlararo integratsiya oliy ta'lim jarayonida nazariya va amaliyot uyg'unligini ta'minlashda ham muhim pedagogik ahamiyatga ega. Integratsiyalashgan yondashuv asosida tashkil etilgan amaliy mashg'ulotlar, loyiha ishlari va tadqiqot faoliyati talabalarning nazariy bilimlarini real kasbiy vazifalar bilan bevosita bog'lash imkonini beradi. Bunday ta'lim jarayonida talabalar turli fanlar doirasida o'zlashtirilgan bilim va ko'nikmalarni kompleks holda qo'llashga o'rganadi, bu esa ularning kasbiy tayyorgarlik darajasini oshiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Леднев, Владимир Семёнович. Содержание образования: сущность, структура, перспективы. Москва: Педагогика, 1989. С. 63–71.
2. Лаврентьев, Николай Борисович. Интеграция знаний в учебном процессе. Москва: Педагогическое общество России, 1998. С. 28–35.
3. Лернер, Исаак Яковлевич. Дидактические основы методов обучения. Москва: Педагогика, 1981. С. 90–97.
4. Занков, Леонид Владимирович. Обучение и развитие. Москва: Педагогика, 1975. С. 38–44.
5. Хуторской, Андрей Викторович. Компетентностный подход в образовании. Москва: Эйдос, 2003. С. 112–119.
6. Панжизода Х. Ситуация насилия и притеснения в семье на примере Узбекистана. Социология и право". ISSN 2219-6242 (Print) . №3. Москва. Социология и право. 2025. Т. 17. No 3. – С. – 336-344.

